

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sarkacı: Devlet Vesayetinden Vesayetçi Demokrasiye

Doç Dr. Mehmet GÜNEŞ

Kara Harp Okulu

Kamu Yönetimi Bölümü

megunes@kho.edu.tr

Özet

Sivil toplum kuruluşlarının artan rekabet ve mücadele ortamında Devlet örgütü dışında siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal faaliyetlerini yürütmeleri beklenirken, kimi zaman iktidarlar ile güç paylaşan rollere soyunarak; siyasal ve ekonomik iktidarları belirleyecek ve hatta onların devamlılığı için gerekli olacak konulara yükseldikleri gözlemlenmektedir. Bunu ilk olarak Devlet erkindeki bazı yetkilerin sivil toplum yetkililerine bilinçli veya bilinçsiz devredilmesi ve özellikle kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşu statüsü alanların Devlet ile aşırı yaklaşması sonrasında Devletin vesayetine girmesinde ve Devlet ideolojisinin gönüllü temsilcisine dönüşmesinde belirlemek mümkündür.

Sivil toplum kuruluşları, üstlendikleri görevler itibarıyla uluslararası zemin dâhil çeşitli güç biçimleri içinde veya onların kesişim hattında hayat alanlarını sürekli genişletmektedir. Toplumdaki gönüllü faaliyet ve kaynaklardan beslenen, devlet iktidarının alanı dışında, özerk örgütlenmelerin alanını belirten sivil toplum; faaliyet ve uygulamaları ile artık nereye kadar sivil kalabilecek veya Devlet alanı ile kapsamının dışında durabilecektir? Her konu ve hizmetin daha da kamulaştığı bir dönemde sivil toplum Devletin vesayetinden kaçabilecek mi? Onunla ortaklaşacak mı yoksa Devletten ayrışması mı gerekecektir?

Bu çalışmada yukarıda belirtilen yaklaşım çerçevesinde, sivil topluma ilişkin yaklaşımlar incelenerek bu kuruluşların vesayetle olan ilişkisi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Vesayetçi Demokrasi, Devlet Vesayeti.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Vesayetçi Demokrasi, Devlet Vesayeti.

Non Governmental Organizations’s Pandulum: From State Guardianship to Tutelage Democracy in Turkey

Abstract

While non-governmental organizations in the increasingly competitive and challenging environment are expected to execute the political, cultural, economic and social activities except government organizations, sometimes it is observed that they rise to the position that determine the political and economic power and even ensure their continuity sharing the power. It is possible to identify in turning to volunteer representatives of state ideology and into wards of the state after transferring the powers in officials to civil society consciously or unconsciously and excessive rapprochement of State and non-governmental organizations working for public interest.

Non-governmental organizations, with their tasks, constantly expand the areas of their lives in a variety of forms of power or in the line of intersection, including

international level. Fed from sources in the community and volunteer activities, stating the area of the autonomous organization except the realm of state power, until when will civil society be able to remain civil and be able to stand outside the scope or State area with its activities and practices? In the time when every subjects and services nationalized, will civilian society able to escape from tutelage of State? Will it become partner with State or need a separation?

In this study, within the framework of the approach mentioned above, the relationship of these organizations with tutelage is assessed, by examining the approaches about civilian society.

Key Words: Civil Society, Non Governmental Organizations, Tutelage Democracy, State Guardianship.

Jel Classification Codes: D73, F53, H11

GİRİŞ

Sivil toplum bilinen önemini toplumsal gelişimin, demokratikleşmenin ve ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez bir aktörü olarak her geçen gün daha da artırmaktadır. Sivil toplum sadece demokratiklik ve meşruiyet için değil, toplumun iyi yönetimi tartışmalarında da yer almaktadır. Toplumun yönetilmesinde bir paydaş olarak sivil toplum örgütleri, hem görüşleri ile hem de siyasetin şekillenmesinde çeşitli önemli görevler icra etmektedir. Bu görevleri sebebiyle; devletin demokratikleşmesi tartışmalarında sivil toplumun konumlandırılmasının ayrı bir önemi vardır. Buna göre sivil toplum kavramını, devlet ve demokrasi arasındaki denkleme farklı sosyal ve politik gelişmeler sebebiyle yeniden ele almak gerekecektir. Sivil toplum kuruluşlarının geniş kitlelere ulaşma hedefiyle artan rekabet ve mücadele ortamında devlet örgütü dışında siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal faaliyetlerini yürütmeleri beklenirken, kimi zaman siyasal iktidarlar ile güç paylaşan rollere soyunarak çeşitli iktidarları belirleyecek ve hatta onların devamlılığını için gerekli olacak konumlara yükseldikleri de gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, özellikle son yıllarda Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin içinde yer aldığı olaylar dikkate alındığında bazılarında buldukları alanı terk ederek devletin yeniden inşası hedefini taşıdığı veya devletin terke zorlandığı bazı güç alanlarına bu sivil örgütlerin sahip olma isteğinin arttığı görülmektedir. Devlet karşısında özerk bir alan inşa etmeyi hedefleyen sivil toplumun bu yeni çabasında, ilk olarak bu tür örgütlerin ortaya çıkarken devlet vesayetine tabi olmayı göze alması ve sonrasında devlet içerisinde veya tam karşısında vesayetçi bir konuma sahip olarak demokrasiyi tam tersi şekilde işletmek istemesine ilişkin görüşler çerçevesinde farklı tezler tartışılacaktır. İlk olarak sivil toplum ile demokrasi kavramının karşılıklı iletişimiyle kurulan denklem sorgulanacak, daha sonra sivil toplum kavramının içeriğindeki değişime değinilerek devlet karşısındaki pozisyon değişikliği ile devlete ve onun vesayetine bağımlılığına örnek verilecek ve asıl olarak sivil toplumun nasıl ve ne şekilde demokrasinin gerçek anlamından uzaklaşıp daha sonra vesayetçi bir kimliğe büründüğünün sebepleri araştırılacaktır. Bunun için ilk olarak devlet ile sivil toplumun ve

onlar arasında uyumun rengi olan demokrasinin nasıl bir denklemde yer aldıklarını açıklamak gerekecektir.

1. Devlet, Sivil Toplum ve Demokrasi Denklemi

Toplumsal iyinin simgesi olarak idealleştirilen tüm kavramlar gibi sivil toplum kavramı da demokrasi açısından olmazsa olmaz seviyesinde bir gerçeklik olarak literatürdeki yerini ilk olarak devlet benzerliğine, daha sonra da devlet karşıtlığına borçludur. Başka bir ifade ile sivil toplum kavramı, popüler olmadan önce bütün varlığını ve anlamını tarih boyunca devlet karşısında ve sayesinde kazanmıştır (Arslan, 2001: 70). Son yıllarda devletin genişleyen ve büyüyen sorumluluk alanında sivil toplum, vatandaş olmaktan öteye yeni özerk alanların sahibi olarak çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk türü anlayışlarla elde edilen kazanımların temsil edildiği özerk alanı tarif etmede kullanılmaktadır. Bu alanın sahibi olarak sunulan sivil toplumu anlayabilmenin yolu, büyük ölçüde devletin ne olup olmadığını belirlemekten geçmektedir. Çünkü sivil toplum devlete rağmen ve devletin bir unsuru olan halka dayanmaktadır. Siyasi bir mekanizma işleten devletin içeriği aynı zamanda sivil topluma da şekil vermektedir. Bir siyasi varlık olarak devlet, Georg Jellinek tarafından, “egemenlik gücüyle aslen donatılmış, belli bir toprak üzerinde yerleşik bir millet birliği” (1911: 296) şeklinde tarif edilirken kendini meydana getiren unsurların dışında ve onlardan bağımsız bir varlık olarak görülmektedir (Gözler,2007:5), (Arsel, 1964: 29).

Ulus-devlete giden yolda 17 nci yüzyılın sonundan itibaren sivil toplum kavramı “devlet-eksenli” ve “birey-eksenli” olarak iki farklı siyasal düşünce geleneği etrafında şekillenmiştir. Bir tarafta “transandantal” devlet geleneğinde olan (Machiavelli, Bodin, Hobbes, Rousseau, Hegel gibi) düşünürler; diğer tarafta “instrumental” devlet geleneğinde yer alan (Locke, Montesquieu, Mill, Hayek gibi) düşünürlerin ileri sürdükleri görüşlerinde anlam kazanmıştır (Abay, 2004: 24). Devlet taraftarı görüşleri ile bilinen Schmitt, tıpkı Hegel gibi, vesayetçi demokrasinin anlayışına uygun olarak devleti içine aldığı toplumun dışında kendi başına, ulvi bir “moral ve siyasi değer” olarak görmüştür. Burada devlet, Schmitt’e göre; “bireyin özgürlük alanını güvenceye alma aracı değil, bireyin hizmet etmek için bir üye olarak içinde eridiği toplumun inşasının ve gelişmesinin temeli” (Weiler, 1994: 158) olarak takdim edilmiştir. Sivil toplum-devlet ilişkisi özellikle milliyetçilik hareketlerinin başladığı 18nci yüzyılda ortaya çıkan bir mesele iken 19ncü yüzyılın ikinci yarısında unutulmuş ancak 2nci Dünya Savaşından sonraki dönemde yeniden popülerlik kazanmıştır. John Keane’ye göre bu yeni dönemde, devlet-sivil toplum ilişkisinin üç boyutu öne çıkmaktadır: Bu boyutlar analitik, normatif ve siyasal olarak incelenebilir. İlk olarak analitik boyut, devlet-sivil toplum ilişkisinin nasıl kavramlaştırıldığını; daha sonra normatif boyut, bu ilişkinin hangi gerekliliğe dayandığını; son olarak siyasal boyut ise, ilişkinin içerdiği pratik siyasal sonuçları kapsamaktadır. Yazara göre Batı Avrupa’da sağ, sivil toplumu, devlet iktidarına muhalefet etmeleri nedeniyle iyi oldukları varsayılan piyasa ve diğer ‘özel’ yaşam biçimleriyle eş

anlamli kullanırken, sol ise, toplumsal ve siyasal bir stratejiyi veya eylem programını formüle etmenin bir aracı diye anlamaya başlamıştır (Keane,1993: 25).

Sivil toplum, Eski Yunan’da Cicero’nun “societas civilis” fikrinden başlayarak Aristo’nun “polis” kavramın da görüleceği üzere Avrupa geleneğinde bir dönem devlet ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu yaklaşımda, bir sivil toplumun üyesi sayılmanın, aslında bir devletin üyesi olarak yasalara uygun ve diğer yurttaşlara zarar vermeyecek biçimde davranma zorunluluğu duyma ile eşdeğer anlamı bulunmaktaydı. Ancak bu fikrin 18nci yüzyılın ortalarında terk edilmeye başlandığını, sivil toplum ve devletin farklı varlıklar olarak özellikle 1750’den sonra İngiltere, Fransa ve Almanya’da ayrı ayrı algılandığını özellikle köken ve gelişimi açısından aldığı değişik biçimlerin bulunduğunu görmekteyiz (Keane,1993: 35). Bu ülkelerdeki sivil toplum kavramının anlaşılmasında tüketilen dört aşamanın incelenmesi, günümüzdeki sivil toplum oluşumlarının kavranması bakımından önemlidir. Buna göre ilk aşama, geleneksel sivil toplum kavramının kırılma noktasını içermektedir. İkinci aşama, sivil toplum içindeki bağımsız “toplumların” kendilerini devlete karşı savunmalarının meşru olduğu anlayışının yaygınlaşmasıdır. Üçüncü aşamada ise özgür bağımsız bir sivil topluma olan güvenin, egemen devlet faaliyeti lehine azalmaya başlamasıdır. Hatta sivil toplumun içerdiği özgürlük, toplum hayatındaki çatışmaların kaynağı olarak görülmüş; devlet müdahalesi bu çatışmaları önleyici bir ihtiyaç gösterilmiştir. Nihayet dördüncü aşamada, safhaya bir tepki olarak devlet müdahalesinin sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulmaya başlanmıştır.

1.1.Sivil Toplum Kavramının İçeriğini Anlamadaki Zorluklar

Demokrasinin tam olarak olgunlaşmadığı bozulmuş ve eksik bir yorumu olarak çalışmada ele alınan “vesayetçi demokrasiye” karşı gerçek demokrasiyi yaşatması istenen sivil toplumun ne olduğu ve ne şekilde tanımlanması gerektiği konusunda bir uzlaşma sağlamak zorluk içermektedir. Gordon White, sivil toplum kavramını kastederek, ancak bu derece muğlak bir kavramın sosyal bilimlerde bulunabileceğini ve bu yüzden benzetme yaparak bu kavramın “kuram” adı verilen “Büyük Kilisenin” mahzenindeki tabutuna geri gönderilip açılmaması gerektiğini düşünmektedir (Aktaran Doğan, 2002: 264). Öte yandan sivil toplum kavramını ele alırken öncelikle bu kavramın birçokları tarafından askeri olan her şeyin karşıtı olarak algılandığını, aslında bunun doğru bir düşünce olmadığını belirtmek gerekir. Nitekim Şerif Mardin, sivil toplumun karşıtının “askeri toplum” olmadığını, sivil toplum kavramının medeni olan, yani şehirli olan, bunun karşıtının da gayr-ı medenilik olduğunu ifade etmektedir (Mardin, 1995: 9).

Sivil toplumun adlandırılmasında son dönemde ortaya çıkan diğer bir sorun ise devlet teşkilatı dışındaki her türlü oluşumun ve hatta devlete dayanıp ondan beslenen çıkar, suç ve güç şebekelerinin dahi bu kavram aracılığıyla adlandırılmasıdır. Sivil toplumun nasıl ve nerede başlayıp neleri kapsadığını

anlamak açısından var oluşunun esas ve dokunulmaz yani çekirdek alanına ilişkin değerlendirmeler yapmak gerekecektir.

1.2. Sivil Toplumun Çekirdek Alanı

“Gelişmiş toplum örgütlü toplumdur” ifadesi, büyük oranda, güçlü sivil toplum kuruluşlarına sahip olma ideali ile açıklanabilir. Bireysel, ulusal ya da grup çıkarlarını gözetmek için harekete geçen toplumun self-örgütlenmesi kabul edilen (Weigle ve Butterfield, 1993: 3) sivil toplum; “kendi kendine oluşmuş, kendi desteğini kendi varlığından alan, devletten özerk, gönüllü, bir hukukî düzen ya da kurallar kümesine bağlı toplumsal hayatın organize bir alanına” (Wood, 1990: 62) karşılık geldiği kabul edildiğinde, doğası gereği kendiliğinden oluşmakla, bizzat üretilmiş olmayı, devlete mesafeli olmakla da kontrol edilmeyi dışlamış olmaktadır. Sivil toplumu tanımlayıcı yaklaşımlarda, onun kurumsal yapısında; örgütlülüğünü, kamu kesimi-özel kesim ayrımında ikinci -hatta üçüncü bir özerk alan içinde yer almasını, önceliğinde kâr amacının bulunmamasını, kendi kendini yönetebilmesini ve geniş ölçüde gönüllülüğe dayanan kuruluşlar olması (Salamon ve Anheiner, 1997: 61) öne çıkmaktadır. Bahsedilen nitelikleri barındıran sivil toplum; özellikle devletten bağımsız şekilde “gerekli” bir varlık olarak görüldüğünde “iyi”; çatışmaların kaynağı olarak “kötü” görüldüğünde de “gersiz” bir oluşum olarak algılanmıştır. Bu algılama sebebiyle, sivil toplum kavramının analitik olarak anlaşılmasının ortaya çıkaracağı pratik sonuçlar, her şeyden önce kavramın normatif ve siyasal boyutları arasındaki diyalektiğe bağlıdır (Keane,1993: 57). Devlet-sivil toplum ayrımının normatif ve siyasal boyutları arasındaki diyalektik çözümlenme arayışı Paine, Hegel, Marx ve Gramsci dâhil bütün düşünürlerde bulunmaktadır.

Sivil toplum fikrinin; “bağımsız ve özerk bir alana karşılık gelecek şekilde gelişmesi, esasında ‘İskoç Aydınlanması’nın toplumsal hayat içinde varoluşsallığımızın karşıtlıkları arasında bir sentez arayışına bağlı olmuştur. Bu sentez arayışında gözden geçirilenler; toplumsal olan karşısında bireyin konumu, kamu karşısında özelin yeri, özgecilik (altruizm) karşısında bencilliğin sınırı, duygu karşısında aklın egemenliği etrafında şekillenmesidir” (Seligman, 1993: 143). Sivil toplumun tarihsel olarak şekillenmesinde, günümüze kadar geçirdiği dört önemli aşama dikkat çekmektedir. Bu aşamalar aynı zamanda sivil toplumun öğelerini ortaya çıkaran içsel süreçleri de içermektedir. Sivil toplumu ayırtıran bu öğeler: çoğulluk (plurality), kamusalılık (publicity), özellik (privacy) ve yasallık (legality) olarak belirmiş (Cohen ve Arato, 1992: 346) ve sivil toplumun modern anlayıştaki temel içeriğini oluşturmuştur. Başka bir tasnifte bu unsurlara benzer şekilde, sivil toplum kuruluşlarını ayırdedecek dört temel özellik vurgulanmıştır. Buna göre sivil toplumun "birincisi gönüllülük ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayandırılmaları, ikincisi nihai amaçlarının topluma bir şey sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak, üçüncüsü yatay ilişkilerin ön plana çıkması, hiyerarşik ilişkilerin yadsınması, dördüncüsü ise sivil toplum kuruluşlarının açık ve belli bir konuda uzmanlaşmalarıdır (issue specific) " (Tekeli, 1999: 4-6).

1.3.Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığının Demokrasi Anlayışına Etkisi

Çağdaş dönemde Locke’un bireyi devlet karşısında özerk kılan sivil toplum anlayışı ile Tocqueville’in devlet dışı çoğulcu sivil toplum anlayışı birlikte gelişerek modern sivil toplum kavramı yeniden üretilmiştir. Buna göre çağdaş sivil toplum kavramı, toplumsal sorunların çözümünde siyasi iktidarı etkileyen ve siyasi iktidar üzerinde baskı oluşturan devlet dışı alan olarak vurgulanmıştır. Sivil toplum olgusu, egemenliğin kullanımında rakipsiz devletin dışında bir güç odağı, bir iktidar alanıdır. Bu alan, karşılıklı hoşgörü içinde değil mücadeleler sonucu gelişmiş, hem kamu sahasında bir yeniden paylaşım hem de otoritenin meşruiyetini nereden aldığı konusunda bir arayış değişikliğine yol açmıştır (Doğan, 2000: 23). Sivil toplum-devlet karşıtlığı ile ilgili yaklaşımları üç gruba ayırmak mümkündür. Birincisi, Larry Diamond’a ait olan ve sivil toplumu devletten ayrı olarak vatandaşın kendi özgür iradesiyle tesis edilmiş apayrı bir düzen olarak izah eden birinci görüştür. İkincisi, Ernest Gellner’in yaklaşımıdır. Bu, daha geniş bir alanı içerisinde barındıran bir anlayıştır. Bu teze göre, sivil toplum, aile ya da birey ile devlet arasında mevcut olan boşluğu dolduran bir ara yapı olma özelliğine sahiptir. Sivil toplum, bu görüşe göre, daha çok sendikalar, siyasal partiler, dinsel örgütlenmeler, baskı grupları ve dernekler gibi ara kurumlardan oluşan bir sistemi oluşturmaktadır. Üçüncü tür düşünce ise, sol liberal kesimden John Keane’nin yaklaşımıdır. Buna göre, sivil toplum, üyelerinin oluşturduğu devlet dışı faaliyetlerle, devlet kurumları üzerinde baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren farklı örgütlenmelerdir (Çulhaoğlu 2001: 32-33).

Sivil toplum, özellikle bireyi korumayı amaç edinenlerin gayreti ile devlet karşısında başka mekanizmalarla konumlanarak, baskının olmadığı özgür alanı ve bu alanı inşa edecek olan demokrasinin korunduğu cepheyi temsil etmesi için yeniden tasarlanmaya başlamıştır. Bu nedenle de sivil toplum kuruluşları, büyük oranda, faydacı ve paracı olmaktan daha çok dayanışmacı, gönüllü ve idealist çalışma yapabilecek insanlardan oluşan kadroları (Werker-Ahmed, 2007: 7) temsil ederek, doğrudan özgürlüğün ve demokrasinin büyüyeceği tek alan olarak idealize edilmekte ve bu şekildeki ön kabuller sebebiyle daha gerçekçi anlaşılmasında çeşitli sorunlar doğmaktadır. Demokrasiyi sivil toplum olmaksızın yaşatma kaygısının tetiklediği bu yaklaşım, kendi içinde tezatlar barındırmaktadır. İlk olarak "sivil toplum elbette, katıksız özgürlüğün ideal alanı değildir. Onun mikro-dünyalarında çok sayıda çatışma ve güç odakları -ve dolayısıyla sömürü, baskı ve dışlama noktaları vardır. Günlük yaşamımızın pek çok yönü bu güç biçimleri içinde ve onların kesişim hattında yakalanmıştır" (Hall, 1995:120). Ayrıca sivil toplumdan farklı olarak demokrasi düşüncesi her daim devlet ve organlarının faaliyetleri ile de barışıktır ve sadece devlet karşıtlığı ile hayat bulması beklenemez. Dolayısıyla siyasal partilerin konum ve çalışmaları dışında devletle kol kola giren sivil toplumun sivil siyaseti ve demokrasiyi tek başına yaşatması ve varlığı sebebiyle doğrudan demokratik olmasının beklenmesi yeterince ikna edici değildir. Bu sebeple sivil toplumun nasıl devlet karşıtlığından devlet vesayetine geçiş yapabildiğini değerlendirmek gerekir.

2.Devlet Vesayetinde Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplumun yukarıda devlet karşıtlığı ile çıkış yaptığı kabul edilse de tarihteki ilk nüvelerini Batı Avrupa’da şehirlerin gelişmesi ve güçlenmesiyle burjuvazinin şehir yönetimlerinde kazandığı özerklik ve bu özerklik sonucu ortaya çıkan hukuk ve kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar karşıt oldukları devlet aygıtı ile uzlaşmaya ve yardımlaşmaya başladıkça meşruiyet ve itibar kazanmıştır. Ancak devletin içine düştüğü tüm krizlerde sivil toplum ve özel alana ait bu kurumlar kamusal alanı doldurmak ve takviye etmekle kendilerine sorumluluk biçtiğinde, doğal olarak buldukları konumlarında farklılaşma yaşamışlardır. Özel alana ilişkin tasavvurlarını kamusal alandan devşirdikleri ile yapmaya çalışan sivil toplum, özellikle güçle tanıştıktan sonra kamuya daha çok yaklaşmaya başlamıştır. Bu düşünceyi paylaşan ve kamu örgütleri ile sivil toplumun özel örgütleri arasındaki ayrımın giderek belirsizleştiği ve ortadan kalktığı savunan Bozeman’a göre; örgütlerin kamusalılığı, örgütlerin siyasal otoritenin eylem ve işlemlerinden etkilenme düzeylerine, kamu politikalarına katkılarında ve genel olarak toplum üzerindeki etkilerine göre belirlenecektir. Yine Bozeman’a göre; aslında “bütün örgütler kamusaldır.” Bazıları az bazıları çok kamusaldır; dolayısıyla sivil topluma ait örgütlerin kamusalılığı bir derece meselesidir (Bozeman, 1987: 19). Sivil toplum kuruluşları da kamusal faaliyetlerde bulunmanın sorumluluğu altında ne devletten bağımsızdır; ne de devlet örgütleridir. Hiçbir durumda, devletin üzerinde de olamazlar. STK’ların ortaya çıkışı bu bakımdan ne devletin yokluğunu, ne de zayıflığını varsayar; çünkü STK’lar devlet faaliyetinin aslında bir uzantısıdır (Sharma, 2001: 152). Devlet, sivil toplumla her alışverişinde kamusalığın gerçek sahibi olarak sivil toplum kuruluşlarını da kendi kontrol ve vesayetine zamanla tabi kılabilir. Sivil toplumu bu zorunlu sonuçtan alıkoyacak çaba ve mekanizmalar olmadıkça devlete her yaklaşmasında kendi özerk alanını koruması da zorlaşacaktır. Bu zorluğun temelinde ilişkilerdeki dengesizlik yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları kamusal olana dahil oldukça devletle dört tip ilişki (konumlanış) içine girebilirler. Ya devletle beraber olarak ona eklemlenecekler ve rant dağıtma mekanizmasından daha fazla pay alacaklar, ya devletle temas içinde ama ondan bağımsız olarak faaliyetlere girişecekler, ya onun karşısında cephe alarak savaş ilan edecekler ya da onu görmezden gelerek, ilişki içine girmeden yaşamaya çalışacaklardır (Atauz, 1997: 11).

Hâkim demokrasi düşüncesi olan liberal demokrasi uygulamalarında bile hükümetlerin, STK’lara üç farklı şekilde onları kontrol altına almak için tepki verdikleri görülmektedir (Clark, 1996: 84): “İlk olarak üçüncü sektör kuruluşlarının önünü kesip dizginleyerek, ikinci olarak STK’ların çalışmalarının değerini toplum önünde yalanlayıp itibarlarını düşürerek ve son olarak onlara finansman yardımı ve statü sağlayan üyelikler verip arka çıkarken, bu kuruluşlara bazı kuralları dayatarak.” Devletin vesayetine girme sorunu oluşturan son uygulamaya yani hükümet-üçüncü sektör işbirliğine, resmi yardım imkânlarının ortaya çıkmasıyla daha sık rastlanmaktadır. “Örneğin STK’ların gelirleri, bağışı yapan yükümlülerin vergi matrahlarından düşebildiği için kısmen (vergi oranı kadar) devlet geliri sayıldığı ve

STK’ların gelirlerinin bir kısmı da devletin vazgeçtiği vergi geliri kabul edildiğinden, bunların faaliyetleri kendiliğinden kamusal niteliğe bürünmektedir” (Bulutoglu, 2003: 166-167). Özellikle gelişmiş ülkelerde STK’ların en önemli gelir kaynağını devletten sağlanan fonların oluşturması ve bu oranın toplam STK gelirlerinin yaklaşık %40’ına karşılık gelmesi bu kuruluşları devlete bağlı ve edilgen konuma getirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu fon kaynağı payının, yaklaşık %15 civarında olduğu (Şahin, Uysal, 2007: 4) ileri sürülmektedir. Dolayısıyla günümüzde kamu kaynaklarını tek elden yöneten devlet, çeşitli şekillerde sunduğu finansman yöntemleriyle, STK’ların kendisine karşıt durup alternatif oluşturmasının önüne geçerken mali vesayetini de ayrı bir örneğini sergilemektedir.

Devlet karşısında vesayete tabi olmanın en belirgin göstergesi tek taraflı ilişki ve taraflar arasındaki güç dengesizliğidir. Türkiye’de tıpkı birey karşısında olduğu gibi devlet ile sivil toplum arasındaki ilişki üstten belirlenen bir ilişki niteliğindedir. Devlet-toplum ilişkisinin yapılanması yanında, sivil toplumun kendi yapısal eksiklikleri (mali kaynak, eğitim, toplumsal alışkanlıklar, katılım eksikliği, kendi kendini motive etme eksikliği, STK’lar arası iletişimsizlik gibi) de olumsuz faktörler olarak gözükmektedir. Türkiye’de bu faktörler ışığında devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiye baktığımızda, kuramsal olarak siyasal alanda konuşlanan devletin, siyasal iktidar aracılığıyla özel alanda olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarının konuşlandığı kamusal alan üzerinde de geniş ve etkili şekilde düzenleme ve denetleme yetkisine sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Sivil toplum için vesayeti belirleyen diğer bir konu, devletin, kamu yararı statüsü ve sivil toplum kuruluşlarına tanıyacağı ayrıcalıklarla, bir anlamda bunlarla olan ilişkisinin sınırlarını ve içeriğini tek taraflı olarak şekillendirebilmesidir. Sivil toplum kapsamında kamu yararının anlamı, sivil toplum kuruluşlarının hizmet alanlarını ve şeklini belirlemek ve bu kuruluşların kurumsallaşmasını sağlamak için devletin belirli koşulları yerine getirenlere tanıdığı kamusal otorite bahşeden saygınlık ve imtiyaz sağlayan uygulamalar ile mali destekler olarak kabul edilmektedir. Buna göre Türkiye’de halen faaliyet gösteren 431 derneğin sahip olduğu kamu yararına çalışan dernek statüsü uygulaması, tüm kamu yararına çalışan dernekler içerisinde, profesyonel faaliyetleri olan sekiz adet spor kulübü ile gelir toplamı en yüksek beş derneğin doğrudan %73’üne tek başına sahip olması da yeterli sosyal ve ekonomik potansiyele sahip olmayan çok sayıda derneğin bulunduğunu ve bunların kamu yararı statüsü ile faaliyetlerine devam ettiğini göstermektedir (DDK, 2010: 341).

STK’ların ayırt ediciliği ile en önemli işlevi toplum yararına olmak üzere devleti denetlemeleridir. Ancak bu görevi yerine getirirken çoğu STK, devlet desteği alabilmek için ya devlet politikaları ile uyumlu projeler peşinde koşmakta ya da hükümet politikalarını destekler görünmektedir. Bu durumun nedenlerinden birisi öteden beri bilinen kamu ya da devlet başarısızlıklarıdır. STK’lar bir anlamda kamunun ekonomik başarısızlıklarında alternatif olarak proje peşinde koşan rant kuruluşları haline dönüşmüşlerdir (Şahin ve Uysal, 2007: 7). Bu sonucun ise STK’ları asıl var oluş amaçlarından saptırarak, kar ve kazanç odaklı ticari faaliyete yönlendirdiği söylenebilir. Aynı şekilde

çeşitli yasal muafiyetlerle STK'lara sağlanan bazı vergi avantajları onları birer ticarethaneye dönüştürebilmekte özellikle ülkemizde bunun örnekleri bol sayıda görülmektedir. Birçok STK finans desteği için bu şekilde ticari faaliyette bulunmayı öncelikli olarak gördüğünde bu durum diğer yandan özel sektörle haksız bir rekabete neden olmaktadır (Şahin ve Uysal, 2007: 10). Bu duruma bazı kamu örgütlerinin kurduğu vakıf ve derneklerin başta kendi üyelerine olmak üzere birçok hizmeti ticarileştirerek topluma sunması da eklendiğinde, bu tür bir ayrıcalığa göz yuman devlet vesayetini aşmak zorlaşmaktadır.

3. Demokrasi-Vesayet İlişkisinde Sivil Toplum Kuruluşları

Siyasal iktidar sahiplerinin toplumsal tabana hitap eden sürekli nitelikteki bazı işlerin nasıl geliştirilmesi gerektiğini, siyasetin oluşumundaki eksikliği ve araştırma önerilerini, sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle ilişki kurarak öğrenebilmesinde (Kavanagh ve Jones, 1991: 225) sivil toplum örgütlerinin modern devlet yönetimindeki işlevi etkili olmaktadır. ABD gibi liberal demokratik ülkelerde “görünmez hükümet” ve “tahtın arkasındaki erk” olarak tanımlanan sivil toplum örgütlerinin birçok şekilde devamlı siyasetle iç içe oldukları bilinmektedir (Kapani, 1993: 276).

Demokrasi, sadece bireysellik anlayışı üzerine yürütülen hak arama özgürlüğü demek değildir. Haksızlıklara karşı ve kaynakların dağıtılmasına ilişkin hak arama mücadelesinin bireysel ve sınıfsal parçacılıktan kurtarılarak, birleştirilmesi ve örgütlenmesi gerekir. Bu da ancak demokrasilerde sivil toplum örgütleri aracılığıyla sağlanabilir (Kabasakal, 2008: 77). Bunun için özellikle “demokrasi büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar ve onların birlikteliği olan sivil toplum tarafından güvence altına alınabilir” (Barber, 1995: 18) düşüncesi ileri sürülmektedir. Sivil toplum, devlet ile birey arasındaki müzakere ve birleşmenin zorlama ve kısıtlama olmaksızın gerçekleştiği bir ara alan olduğunda (Aslan, 2010, 262) vatandaşların siyasal eylemin nesnesi değil, öznesi haline gelmesi ancak sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleşecektir. Devlet karşısında “yurttaşlığın önde gelen üç özelliği arasında üyelik, karşılıklı haklar ve ödevler ve pratikteki katılım bulunmaktadır” (Hall ve Held, 1995: 51). Sivil toplum örgütleri yurttaşlar için bu üç özelliğin geliştirilip, genişletilmesine aracılık etmesi beklenir. Sivil toplum kuruluşlarının geleneksel aktiviteleri daha çok hizmetlerin veya muhtaçlara yardımların iletilmesi şeklinde yani arz yönlü iken, devlet ile toplum arasındaki aracılık rollerinin artması ve devlet ile daha yakın ilişki ve işbirliği kanallarının açılmasıyla birlikte işlevsel faaliyet alanı ihtiyaç (talep) yönlü hale gelmiştir (Clark, 2010: 2). Bu durum ise sivil toplum örgütlerini karşılıklı ilişkide devlete bağımlı hale getirme riskini doğurmuştur. Bu bağımlılığın doğuracağı sonuçlar arasında ilk olarak sivil toplumun devletin vesayetine tabi olması beklenirken daha sonra devletin içinde yer aldığı her demokrasi krizinde, sivil toplum tarafından ortaya çıkan boşluğun doldurulması ile siyasetin ve dolaylı olarak devletin kontrol ve denetime alınması şeklinde bağımlılığın tersine işlediği görülmektedir.

Sivil toplumun her zaman gerçek demokrasi ile bütünleşik olduğu ezberini bozan vesayetçi demokrasi anlayışı, demokrasinin bilinen özelliklerinin göz ardı edilerek farklı bir içerik ve anlayışla uygulanmasıdır. Demokrasi ile yeni tanışan veya genelde anti-demokratik sayılan yönetimlerden sonra henüz geçiş yapılan demokrasilerin bir yorumu niteliğindeki vesayetçi demokrasi, tam olarak yerleşmemiş, pekişmemiş ve olgunlaşmamış bir demokrasi aşaması olarak kullanılır. Ancak geçici olarak görülen bu aşama, demokrasinin istenen nitelikleri artırılmadığı için daha sonra kalıcı nitelik kazanır (Güneş, 2013: 255). Devletin yönetimde vesayetini yer edinebilmesi başta siyasal katılma ve örgütlenme olmak üzere, sivil toplumun siyasal hayata müdahalesindeki güçsüzlüğü veya kayıtsızlığına bağlıdır. Siyasal hayatın düzenlenmesinin başka organ ve kurumlara devredildiği ve sivil toplumun etkin ve yeterli olmadığı toplumlarda, demokrasi niteliği ile eksik kalmaya mecburdur. Toplumun kendiliğinden hareketle, tercih ve beklentilerini ortaya koyması ancak örgütlü davranması ile mümkündür. Demokrasilerde bireysel alanı aşan şekilde bir kurumlaşma yaşanırken sivil toplumun buna uygun şekilde tepki vermesi beklenir. Çünkü demokratik düşüncenin filizlendiği alan sivil toplumun tabanıdır. Ancak sivil toplum örgütlerinin demokrasiyi içselleştirmesi sosyal ve siyasal kültürün niteliği ile ilgilidir.

Gerçek anlamından uzak şekilde eksik ve yarı demokrasilerin, vesayete tabi görünen yapılarının cılızlığında, demokratik düşünce üretmesi gereken sivil toplumun yetersizliği ve demokrasiye olan güvensizlikleri yer almaktadır. Demokrasilerin boy verip yeşermesinde sivil toplumun geçirdiği dönüşüm ve bu dönüşümün sağladığı katkılar göz ardı edilemeyecek seviyededir. Bir demokrasi yeterince sağlam ve sürdürülebilir nitelikte değilse ve bu durum toplumda demokrasinin niteliği hakkında çeşitli kaygılar oluşturmuyorsa, ilk olarak ele alınması gereken husus, sivil toplumun yapısı ve niteliğini gözden geçirmektir.

3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Vesayetçi Tutumları

Sivil toplumu unsurları ile açıklayan tüm yaklaşımlarda fark edileceği gibi vesayetçi organlar için geçerli olan devleti ele geçirme veya devlet yerine ikame edilme türü hedeflerin, sivil toplumu temsil eden örgütler için söz konusu olmaması gerekir. Sivil toplum, yalnızca devletin dışında olmakla kalmayıp, aynı zamanda geniş anlamda politik toplumun merkezinin de dışında olan ve ancak politik toplumu etkilemek ve ulaşmak için çalışan grup ve sınıfları kapsamaması beklenir (Tuncel, 2005: 711). Bir başka ifadeyle, sivil toplum sadece bireylerin bireysel ya da toplumsal çıkarları, talepleri, sorunları dile getirmek üzere kurdukları, gönüllü faaliyet ve kaynaklardan beslenen, devlet iktidarının alanı dışında, ondan özerk örgütlenmelerin alanı (Tosun, 2001:231) olarak kabul edilir. Ancak bu değerlendirmelere rağmen, başlangıçta STK’lar toplumsal yapıyı güçlendiren bir kaldıraç olarak ele alınsalar da gittikçe daha çok kamuoyu oluşturmak, baskı grubu haline gelmek, ülkelerce icra edilen politika tercihlerinde etkileyici rol üstlenmek vs. şeklinde çalışmalarını öne çıkarmışlardır (Lewis 2001: 45). Özellikle

Türkiye gibi ülkelerde sıklıkla görülen kamunun aktif katılımıyla faaliyet gerçekleştirme krizi mevcut olmasından dolayı (Tübar, 2011:395) ayrıca ideolojik devletten kaynaklanan baştan itibaren taraf olma tercihi sebepleri de eklenince (Çaha, 1999: 71-72) sivil toplum örgütleri arasındaki demokrasiye katkı sağlama ve önemli bir parçası olma hedeflerinin şaşabildiği görülmüştür. Özellikle bu kuruluşların yıllarca değişmeyen yöneticilere sahip olması, içeride kast düzeni benzeri menfaat grup ve hiziplerine teslim olması ve ana amaç ve hedeflerinden sürekli uzaklaşan faaliyetleri nedeniyle vesayetçiliğe sarıldıkları gözlemlenebilmektedir. Robert Michels'in yaklaşık yüzyıl önce dile getirdiği "Oligarşinin Tunç Kanunu" betimlemesini haklı çıkarırcasına, sivil toplum kuruluşlarının asıl amaç ve gayelerinden uzaklaşıp genişleyip büyüdükçe karşılattıkları kaçınılmaz sona ilişkin demokrasi ve yönetim algısının adı olarak "vesayetçilik" öne çıkmaktadır.

Sivil toplumun varlığından amaç demokratik yönetimin, insan haklarının, hukukun üstünlüğünün ve bağımsız medyanın var olduğu küresel bir açık toplum yaratmaksa eğer, bahsedilen bu hedeflerin siyasi alandaki projeksiyonu günümüzde neo-liberal politikaların devlet yönetiminde uygulanması ile sağlanmaktadır. Küreselleşme ile hızlanan neo-liberal ekonomik uygulamaların sonucunda devletin gücü sınırlanırken; sivil toplum kendi gücünü daha da artırmaktadır. Bunun bir düşünce ötesi sivil toplum kuruluşlarının siyasetin yönetimine "sorumsuz ortak" olarak katılmak istemesidir. Sivil toplum kuruluşlarının siyaseti biçimlendiren yapıya tabi olmaksızın hedeflediği ortaklaşa yönetim, "kamusal yöneltilerin belirlenmesi ve bunların uygulamaya sokulması sürecinin çok aktörlü bir yapıda olmasına, bir başka deyişle kamu iktidarının, devlet dışındaki aktörlerle paylaşılmasını ifade etmektedir. Üçüncü yol ve bu kapsamda gündeme gelen "ortaklaşa yönetim", kâr amacı gütmeyen sektör içinde yer alan yerel toplulukların, toplumsal girişimlerine ve çeşitli tipteki "ortaklık örgütleri"nin (mutual organization) varlığına işaret etmektedir" (Karasu, 2009: 127).

3.2. Demokrasinin Vesayet Altına Alınmasında Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplumun demokrasi için vazgeçilmezliğine işaret ederken dünyadaki güncel gelişmeler, bu kabul için acele edilmeyip daha temkinli olunmasını gerektirmektedir. Son yıllarda STK'ların uluslararası arenada devlet düzeyindeki yapılara ve uluslararası kamuoyuna ne şekilde karar aldırıp karar kaldırtan güce ulaştıklarının izlenmesi, bu konuda değerlendirme yapmak için yeterli olacaktır. Literatürde sivil toplumun, "toplumsal farklılaşma", "toplumsal örgütlenme", "gönüllü birliktelik", "toplumsal düzeyde otonomileşme" ve "baskı mekanizması oluşturma" şeklinde beş önemli koşulundan bahsedilirken (Abay; 2004: 273) baskı mekanizması işlevinin toplumu devlete karşı korumaya ve demokrasi üzerinden devleti yönlendirmeye doğru kaydığı gözlemlenmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının oluşturdukları kamuoyu vasıtasıyla etkileyecekleri geniş seçmen kitlelerine gerçeğini hatırlattıkları siyasal hareketlere, siyasal ve ekonomik tercihlerinde rota belirletmek gibi önemli roller üstlenmektedirler. Öyle ki, "çok taraflı yatırım anlaşmalarını sabote etmekten, çevresel felaket haberlerine kadar pek

çok konuda uluslararası antlaşma ve uzlaşmalarda istedikleri sonucu alıracak kadar başat bir konum elde edebilmektedirler. Hatta bazen kamuoyunu bilinçli bir şekilde yanlışa yönlendirebilecek güce bile erişme imkânları olabilmektedir.” (Rugman, 2000: 63-66). Arap Baharı, Turuncu Devrim, Gezi ve Ukrayna’daki çeşitli olayları sosyal medya merkezli sivil toplum tabanlı olarak sunulan demokrasi içerikli kalkışmalar olarak, devleti vesayet altına alma çabaları türü gelişmeler ışığında ezberci bir şekilde sivil toplumu veya sivil toplum kuruluşlarını mutlak anlamda demokrasiyle özdeşleştirmek mümkün gözükmemektedir. Böyle bir genelleme yapmak da demokrasiye ilişkin yeterli inancı taşımayanları, yanlış tanıtmak olacağından ayrıca doğru olamayacaktır. Çünkü sivil toplum diye tanımlanan toplumsal alandaki tüm kararlar, uygulamalar veya sivil toplum kuruluşları içerisindeki ilişkiler her zaman demokratik olmayabilmektedir. Böyle bir yaklaşım, devlet dışı her örgütlenmenin, yapısal ve niteliksel yönden demokratik olduğunu kabul etmek sonucunu doğurur ki, bu düşünce de demokrasi teorisiyle bağdaşmayacaktır (Ölmez, 1994:2).

Sivil toplum kuruluşlarını kontrol edenlerin demokrasi anlayışını aşmayan bu tür örgütlerin geçmişte farklı vesayetçi tutumları benimsediği görülmüştür. Örneğin suni demokrasi krizi üretilerek geçmişte “silahsız kuvvetler” diye nitelendirilen STK’ların, Türkiye’de 1997 yılında başta Türk- İş, Hak-İş, DİSK, TİSK ve TOBB’un birleşerek “Sivil İnisiyatif” adı altında bir araya gelerek; bir sivil toplum örgütü olarak taraftarlarının çıkarlarını koruma ve geliştirme işlevini yerine, “devletin birliğini ve bütünlüğünü korumak” gibi genel milli güvenlik siyasetine ilişkin amaçları ileri sürerek (Tosun, 2001: 340) medyayla birlikte, şu an için post modern bir darbe olarak değerlendirilen 28 Şubat sürecindeki “renkli söylemin” kurucu aktörleri olduğu hatırlandığında, demokrasinin vesayet altına alınmasına destek verdiği daha rahat şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla bünyesinde antidemokratik eğilim ve tutkuları besleyen sivil toplum kuruluşları da diğerleriyle birlikte var olabilecek, hatta doğrudan sivil toplumun varlığı tek başına bu alanın demokratikliğini ya da demokrasiyi kurucu işlevlerle donatılmış olduğunu göstermeyecektir. Ayrıca STK’lar devletle olan etkileşimleri karşısında çoğu zaman amaç saptırmasından dolayı yapısal değişiklikler geçirirken, örgüt kültürü içerisinde de çeşitli çatışmalara tanık olunabilecektir (Frumkin ve Kim, 2002: 5).

Siyasal örgütlenme eksikliği görülen ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının devlet karşısında demokrasiyi ileri sürerek alternatif güç alanı ve programları üretmesi, bu tür kuruluşları denetleyecek kamuoyunun hazırlıksızlığı ile birleştiğinde demokrasinin gerçek anlamı silikleşmekte, devlet vesayetinden kaçınanların demokrasinin sahte ve araç olarak görülen vesayetçi yorum ve uygulamalarına sarıldıkları izlenebilmektedir.

Sivil toplum için yukarıda dile getirilen sorunlardan uzaklaşmak için önem taşıyan gerçek demokratik meşruluk, “toplumu oluşturan bireylerin, toplum üyelerinin kolektif otoritesini tanımak üzere tasarlanmış, toplumsal ve siyasal kurumlar içinde yaptığı ve bu kurumlar aracılığıyla dile getirdiği tartışmalardan ve kararlardan doğar” (Cohen, 1999: 140). Dolayısıyla, ancak sosyal grupların özerkliğini garantiye alan, devlet tarafından belirlenmiş

yasalar çerçevesinde özerkliğini koruyan sivil toplum, demokratik meşruiyet için zemin hazırlayabilir. Vesayetçilikle iç içe ve kol kola bir sivil toplum anlayışı demokratik meşruiyetten uzaklaşmış sayılacaktır. Sivil toplumun demokratikliğinin diğer belirleyicisi de; vesayetçi demokrasilerde hoş görülmeyen kendi içindeki çoğulculuğa izin verme derecesidir. Çünkü "sivil toplumda çoğulculuk, grupların yaşamlarını devam ettirmesine yardımcı olur ve onlara işbirliği yapmayı öğrenme ve diğerleriyle müzakerelerde bulunma konusunda cesaret verir" (Diamond, 1994: 2). Bu anlayış ve ilkeleri ancak benimseyip uygulayan sivil toplum kuruluşları gerçek demokrasinin yeşermesine doğrudan katkıda bulunur. Aksi halde kendisi için var olan ve diğerlerini yok sayan anlayıştaki örgütlenmeler ve özellikle devleti kontrol ederek topluma yön veren örgütlenmeler hiçbir şekilde bilinen sivil toplumun içeriği ile uyumlu sayılmayacaktır.

SONUÇ

Devlet örgütü dışında kalması gereken sivil topluma ait örgütlenmeler, siyasi aktörlerle ile güç paylaşarak günümüzde, her türlü iktidarı belirleyecek ve hatta onların devamlılığını sağlayacak faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadırlar. Devlet karşısında özerkliğini sağlamış olsa bile, içindeki çoğul iktidar yapısını demokratik yöntemlere göre kurumsallaştıramamış bir sivil toplum örgütü, demokrasi konusunda ümit vermekten uzaktır. Böyle bir durumda özgürlük ve özerklik alanı olarak tanımlanan sivil topluma, despotizm bizzat sivil toplum grupları tarafından taşınmış olacaktır. Diğer yandan farklı ses ve düşüncelere kulak tıkayıp belirli hedef ve noktalara ulaşmayı öne çıkaran ve bu konuda vesayetçilik anlayışına yakın olan veya vesayetçi organlarla ilişki kurup onlar gibi davranan sivil toplum unsurunun, gerçek demokrasi yerine vesayetçi demokrasiyi benimsediği anlaşılacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının demokratikliği, içinde yer aldığı toplumda demokratik geleneğin varlığı ile yakından ilişkilidir. Eğer toplumda demokratik gelenek veya siyasal kültür zayıf ve vesayetçi eğilimler baskın ise, sivil toplumdaki çok güçlü demokratik eğilimler beklemek hatalı olacaktır. Sivil toplumun vesayete sapsadan demokratikliğine ilişkin bir başka belirleyici husus; onun örgütlenme ve kurumsallaşma düzeyindeki yeterliliğidir. Kurumsallaşmış çıkar grupları aynen siyasal partiler gibi, demokratik rejimin istikrarına ve yönetilebilirliğine yardım edeceğinden, sivil toplumun kurumsallaşmış görünümü sivil temsilcilerin sorumluluk ve hesap verme kaygılarını artıracığı gibi, üyeleri tarafından sürekli denetim ve kontrolü kamu yararı-bireysel yarar dengesinin daha iyi kurulmasını sağlayacaktır.

Sivil toplum tek başına demokrasi için yeterli olmadığı gibi aynı şekilde de demokrasi tek başına sivil toplum için yeterli değildir. Hatta vesayetçi anlayışla iç içe ve onu benimsemiş bir sivil toplum gerçek demokrasi için tamamen bir sorundur. Demokrasi-sivil toplum ilişkisinde, demokratik bir sivil toplumun oluşabilmesi ve kendinden beklenen demokratik işlevlerini yerine getirebilmesi için bazı zorunlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir. Her şeyden önce sivil toplum, bireysel ya da toplumsal

çıkarları-talepleri-sorunları dile getirmek üzere kurulan, gönüllü faaliyet ve kaynaklardan beslenen, devlet iktidarının alanı dışında, ondan özerk örgütlenmelerin alanıdır. Bu tanımın getirdiği ilk koşul, sivil toplumun finansal, işlevsel ve yasal açıdan, devletten ayrı bir özerkliğe sahip olması ve bunu koruması gereğidir. Devlet ödeneklerine veya yardımlarına bağımlı, devlet tarafından yetkilendirilmiş veya yaratılmış, devlet ideolojisi etrafında şekillenmiş, bürokratik vesayeti hoş gören ve hatta bu tür bir fonksiyon üstlenen örgütler, bahsedilen demokratik sivil toplum tanımının dışında kalacaktır.

Türkiye’de devletin üstlendiği kimi rolleri ve onun yürüttüğü güç alanlarını ele geçirerek sivil toplum görüntüsü üzerinden yeni ve gizli devlet vesayeti tesis etmeye çalışmak, devletin bir yedeği gibi onun boşaltacağı alanları üstlenmek için hazır ve planlı davranmak, sivil toplumun hedefleri ile bağdaşmadığı gibi gerçek demokrasiye ulaşmada ve onun gereklerini sağlamada da bize yardımcı olmayacaktır. Türkiye’nin demokrasi ile olan imtihanında sivil toplum örgütleri varlık sebeplerini tekrar düşünerek aynı istikamette gidip gelen sarkacın boş ve işlevsiz rolünden sıyrılması gerekir.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ali Rıza (2004),“Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri”, 3. *Ulusal Bilgi Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Metni*, Eskişehir, 24-26 Kasım 2004, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>, (Erişim Tarihi 25 Şubat 2014.
- ARSEL, İlhan (1964), *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Doğu Matbaacılık Ankara.
- ARSLAN, Osman (2001), *Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- ASLAN, Seyfettin (2010), “Türkiye’de Sivil Toplum”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 31, Kış.
- ATAUZ, Akın (1997), "Sivil Toplum ve Devlet", *Ağaçkakan*, Sayı.32, Güz.
- BARBER, Benjamin (1995), *Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ için Katılımcı Siyaset*, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BOZEMAN, Barry (1987), *All Organizations Are Public: Bridging Public and Private Organizational Theories*, Jossey Bass Publishers, San Francisco.
- BULUTOĞLU, K. (2003), *Kamu Ekonomisine Giriş*, Yapı Kredi Yayınları-No.1816, İstanbul.
- CLARK, John (1996), *Kalkınmanın Demokratikleşmesi-Gönüllü Kuruluşların Rolü*, (Çev. Serpil Ural), Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

- CLARK, John (2010), "The Relationship Between The State and The Voluntary Sector", <http://www.gdrc.org/ngo/state-ngo.html> (Erişim tarihi 26.04.2014).
- COHEN Joshua ve L., ARATO A. (1992), *Civil Society and Political Theory*, The MIT Press, London.
- COHEN, Joshua (1999), "Müzakereci Demokraside Usul ve Esas", *Demokrasi ve Farklılık, Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, Ed. Seyla Benhabib, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, Wald Yayını.
- ÇAHA, Ömer (1999), *Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi*, İz Yayınları, İstanbul.
- ÇULHAOĞLU, Metin (2001), "Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme", *Sivil Toplum: Devletin Büyümesi*, YGS Yayınları, İstanbul.
- DDK Raporu (2010), "Kamuya Yararlı Dernek Statüsünün İrdelenmesi ile Kamuya Yararlı Derneklerle İlgili Yürütülen İş ve İşlemlerin Değerlendirilmesi", *Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu*, <http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk32.pdf> (Erişim tarihi 26.03.2014).
- DIAMOND, Larry (1994), "Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, Vol. 5, Number.3, July.
- DOĞAN, İlyas (2002), *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İsmail (2000), *Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var*, Sistem Yayınları, İstanbul.
- FRUMKIN, P. ve Kim M. T. (2002), "The Effect of Government Funding on Nonprofit Administrative Efficiency: An Empirical Test", Ash Institute for Democratic Governance and Innovation. Kennedy School of Government, <http://www.ashinstitute.harvard.edu/Ash/PAQ.pdf> (Erişim tarihi 16.03.2014).
- GÖZLER, Kemal (2007), *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- GUNES, Mehmet (2013), *Vesayetçi Demokrasi*, Savaş Yayınları, Ankara.
- HALL, Stuart ve HELD David (1995), "Yurttaşlar ve Yurttaşlık", Çev. Abdullah Yılmaz, *Yeni Zamanlar: 90'larda Politikanın Değişen Cephesi*, Ed. Stuart Hall, Martin Jaques, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HALL, Stuart (1995), "Yeni Zamanların Anlamı", *Yeni Zamanlar*, Ed..Stuart Hall, Martin Jaques, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- JELLINEK, Georg (1911), *L'Etat moderne et son droit*, Traduction française par Georges Fardis, V. Giard & Brière, c.I, Paris.

- KABASAKAL, Mehmet (2008), *Sivil Toplum ve Demokrasi*, Denetçi Yeterlilik Tezi, İç işleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- KAPANİ, Münci, (1993), *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- KARASU, Koray (2009), "Yeni 'Kamusal' Aktörler: Kamu Yararı Şirketleri", *AÜ. SBF Dergisi*, Cilt 64, Sayı 3, Temmuz – Eylül.
- KAVANAGH, Dennis ve JONES, Bill (1991), "Pressure Groups", *Politics UK*, (Ed. Bill Jones), Cambridge/ Great Britain.
- KEANE, John (1993), *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar* (Derleyen: John Keane, Ayrıntı Yayınları).
- LEWIS, David (2001), *The Management of Non-Governmental Development Organizations An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, UK.
- MARDİN, Şerif (1995), *Türkiye; Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖLMEZ, Ziya (1994), *Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- RUGMAN, Alan (2000), *Globalleşmenin Sonu*, (Çev. Sedat Eroğlu), MediaCat Yay., Ankara.
- SALAMON, Lester M. and ANHEIER, Helmut K. (1996), "Civil Society Sector", *Social Science and Modern Society*, Lester M. Salamon, Helmut K Anheier, "Civil Society Sector", Social Science and Modern Society, The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- SELIGMAN, A. B.(1993), "The Fragile Ethical Vision of Civil Society" *Citizenship and Social Theory*, Ed., B.S. Turner, London.
- SHARMA, K.L. (2001), "Hint Devleti ve STÖ’ler: Bazı Düşünceler", *Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, (Çev: Işık Ergüden) içinde, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayını, Demokrasi Kitaplığı Açılımlar Dizisi: 2, İstanbul.
- ŞAHİN, M. ve UYSAL Ö.(2007), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet Tarafından Finansmanı Üzerine Bir Tartışma", *Maliye Dergisi*, Sayı. 153, Temmuz-Aralık.
- TEKELİ, İlhan (1999), *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan (2001), "Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik bir Yaklaşım", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.1, S. 1.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.

- TUNCEL, Gökhan (2005), Türkiye Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Siyasal Hayat*, 1.C. Ed. Adnan Küçük, Selahaddin Bakan, Ahmet Karadağ, İstanbul, Aktüel Yayınevi.
- TÜBAR-XXIX-(2011), *Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi*, Sayı.395, Bahar.
- WEIGLE, Marcia A. ve BUTTERFIELD, Jim (1992), "Civil Society in Reforming Communist Regimes-The Logic of Emergence", *Comparative Politics*, C.25, S:1.
- WEILER, Gershon (1994), *From Absolutism to Totalitarianism: Carl Schmitt on Thomas Hobbes*, Hollowbrook Publishing, Durango, Colorado.
- WERKER, Eric ve Ahmed Faisal Z. (2007), “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, *Journal of Economic Perspectives* <http://www.hbs.edu/research/pdf/08-041.pdf> (Erişim tarihi 16.02.2014).
- WOOD, E. M.(1990), *The Uses and Abuses of Civil Society*. Socialist Register, Vol.26, pp 60-84.